

Mare - Pomerania - Confinium

Międzynarodowa konferencja
„Bismarckowie. Dyskurs(y) o europejskiej rodzinie”

International conference
“The Bismarcks. Discourse(s) on the European family”

Międzynarodowy Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Szczecińskiego w Kulicach
/ University of Szczecin, International Center for Interdisciplinary Studies in Kulice
29.09–01.10.2022

Księga abstraktów / book of abstracts

Bert Becker

(Hong-Kong/Ahlbeck)

Bismarck i problem sajgoński w wojnie francusko-niemieckiej 1870-1871 / Bismarck and the Saigon Question in the Franco-German War 1870-1871

In October 1870, during the Franco-German War, French Empress Eugenie offered to Bismarck the colony of Cochinchina in southern Vietnam, with its capital Saigon, instead of relinquishing Alsace-Lorraine to Germany. Although the offer was flatly turned down by the Chancellor, the paper argues that Bismarck not only based his decision on European geopolitics but also on a very negative report on Saigon issued by the Prussian Consul to Japan, Max von Brandt, who had paid a visit to Cochinchina in March 1867. This report submitted to Berlin was probably the earliest and most up-to-date account which Bismarck received, providing him with first-hand information on the French colony. It certainly gave him strong extra motivation to keep insisting on the cession of Alsace-Lorraine, despite vivid public campaigns demanding the acquisition of Cochinchina by the new German Empire.

Jerzy Kałużny

(Instytut Filologii Germańskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Bismarck współczesny – rewizje, oceny i interpretacje / Contemporary Bismarck - revisions, evaluations and interpretations

Wysyp związanych z przypadającą w 2015 r. dwusetną rocznicą urodzin „żelaznego kanclerza” publikacji, wystaw, debat medialnych i wszelkiego rodzaju imprez nie był tylko krótkotrwałym efektem okolicznościowego wzmożenia. Świadczy on także o nadal istniejącej potrzebie pogłębionej i wielowymiarowej refleksji nad miejscem Bismarcka we współczesnej kulturze

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

pamięci oraz kulturze politycznej Niemiec i Europy. W referacie przedstawię główne tendencje w powojennej recepcji Bismarcka w historiografii i kulturze popularnej, kładąc szczególny nacisk na ostatnim dwudziestolecie.

Werner Westphal

(Greifswald)

Prezentacja książki / presentation of the book: *Otto von Bismarcks Politik als diskursive Handeln* („Polityka Bismarcka jako działanie dyskursywne” / „Otto von Bismarck's Politics as Discursive Action”)

Badania z obszaru lingwistyki dyskursu koncentrują się na tekstach Ottona von Bismarcka. Potwierdzają one, że skuteczność polityka w decydującym stopniu wynikała z jego kompetencji komunikacyjnych, łączonych z pasją i determinacją. Teksty Bismarcka bywały poetyckie, ale zawierały też ostrą krytykę.

Bismarck wykorzystywał swoją pozycję do uzyskania lub utrwalenia suwerenności interpretacyjnej nad dyskursem politycznym. Koncepcje polityczne i ich realizacja wyrażały się w charakterystycznych długoterminowych „liniach dyskursu”, potwierdzających ciągłość polityki, ale i odzwierciedlających zmiany w jego ideach politycznych.

Otto von Bismarck (1815-1898) blieb diesem seinem Motto Zeit seines Lebens treu und drückte einer ganzen Epoche seinen Stempel auf; mit einer „Revolution von oben“. Seine Texte sind ein Spiegelbild des politischen Handelns des Politikers. Deshalb stehen sie im Fokus der exemplarischen diskurslinguistischen Untersuchungen. Sie bestätigen, dass Bismarcks Wirkmächtigkeit zu einem entscheidenden Maße auf seine überragende kommunikative Kompetenz, die gepaart war mit Leidenschaft und Zielstrebigkeit, zurückzuführen war. Seiner sprachlichen Kreativität verdankt die Nachwelt eindrucksvolle „Diskursbilder“, die nicht nur den politischen Diskurs seiner Zeit prägten, sondern auch heute noch nichts von ihrer ursprünglichen Magie verloren haben, so Z.B. die Allegorie von Deutschland als Reiter: „Setzen wir Deutschland so zu sagen in den Sattel! Reiten wird es schon können!“ Bismarcks Texte konnten poetisch sein, aber auch vernichtende Kritik beinhalten. So faszinieren die Liebesbriefe an seine Frau Johanna noch heute den Leser wegen ihrer lebendigen Sprache und Emotionalität.

Sie sind zugleich Zeugnisse der Sensibilität des Autors, der allzu oft durch „Friktionen und Gemütsregungen“ mit gesundheitlichen Problemen zu kämpfen hatte. Politische Gegner hingegen bekamen seinen Sarkasmus, seine Ironie und Polemik zu spüren. Im Buch wird dem Wechselverhältnis von Text und Diskurs nachgespürt und dargestellt, wie aus „ferro et igni“ die berühmte „Blut und Eisen-Rede“ wurde und aus einem Telegramm des preußischen Königs die „Emser Depesche“.

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

Bismarck nutzte seine Machtposition, um die Deutungshoheit über den politischen Diskurs zu erringen bzw. zu festigen. Politikkonzepte und deren Verfolgung über einen längeren Zeitraum äußerten sich in markanten „Diskurslinien“. Anhand von derartigen „Diskurslinien“ konnte gezeigt werden, dass Bismarcks Politik durchaus von Kontinuität gekennzeichnet war, sie spiegeln zugleich auch Veränderungen in seinen Politikvorstellungen wider. Zu den Nachwirkungen des Bismarck-Mythos zählten u.a. dessen „Entzauberung“ in beiden deutschen Staaten, aber auch das Bemühen um eine differenziertere Bewertung der Lebensleistung des preußischen Staatsmannes. Dazu möchte auch dieses Buch einen Beitrag leisten.

Alina Hinc

(Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Główne nurty kultu Otto von Bismarcka w świetle niemieckich kart pocztowych w końcu XIX i na początku XX wieku / The main currents of the Otto von Bismarck cult in the light of German postcards in the late 19th and early 20th centuries

Na temat kultu Otto von Bismarcka upowszechnianego w końcu XIX i w pierwszej połowie XX wieku powstało już sporo prac odnoszących się do różnych aspektów tego zjawiska. Podkreśla się w nich dość powszechnie, że Bismarck był jedną z nielicznych postaci w dziejach Prus i Niemiec, które doczekały się kultu za życia, wykraczającego nawet niekiedy poza granice państwa niemieckiego. Zwraca się także często przy tym uwagę, że był on postacią kontrowersyjną, co nie wpłynęło jednak znacząco na jego kult, trwający przynajmniej do roku 1945. Jedną z niezwykle interesujących form tego kultu były karty pocztowe, głównie niemieckie i austriackie, które ze względu na swoją masowość oraz popularność, zwłaszcza pod koniec XIX i na początku XX wieku, przyczyniły się w ogromnym stopniu do umacniania i rozszerzania sławy Bismarcka w całym właściwie kręgu niemieckojęzycznym. Warto im zatem poświęcić nieco uwagi i zastanowić się, jaki niosły one ze sobą przekaz oraz jakie wizerunki Bismarcka najchętniej propagowały. Służyć temu będzie proponowany referat, który oparty zostanie przede wszystkim na niemieckich kartach pocztowych, z uwagi na bardzo dużą ich liczebność. Na podstawie analizy wybranych pocztówek omówione zostaną w referacie główne nurty kultu Otto von Bismarcka, którego przedstawiano na nich w najróżniejszych odsłonach: jako wojskowego, męża stanu, pierwszego kanclerza II Rzeszy czy emerytowanego polityka we Friedrichruh. Ponadto, omówiona zostanie także symbolika postaci Bismarcka i jego znaczenie dla kształtowania się tożsamości niemieckiej po wojnach zjednoczeniowych. Na zakończenie podjęta zostanie próba określenia funkcji, jakie spełniały niemieckie karty pocztowe krzewiące kult Bismarcka.

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

Andrzej Bierca

(Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie)

Formy upamiętnienia Otto von Bismarcka w Stargardzie / Forms of commemoration of Otto von Bismarck in Stargard

Różnorodne formy upamiętnienia kanclerza Otto v. Bismarcka na terenie Stargardu wpisują się w ramy kultu Bismarcka jaki panował w Cesarstwie Niemieckim oraz w Republice Weimarskiej. Ten zasłużony dla sprawy Niemiec polityk, drugiej połowy XIX w., doczekał się około pięciuset upamiętnień w formie posągów, popiersi, głazów, tablic, wież i kolumn. Jego osobie dedykowane były także liczne nasadzenia drzew, głównie dębów zwanych „dębami Bismarcka”.

Rafał Makala

(Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Gdański)

Świątynia dla herosa nowoczesnego narodu. Pomniki Otto von Bismarck w wilhelmińskich Niemczech / Temples for the hero of a modern nation. Monuments of Otto von Bismarck in Wilhelms' II. Germany

Na przełomie XIX i XX wieku powstało w Niemczech niemal dwieście architektonicznych pomników kanclerza Ottona von Bismarcka. Nawet na tle „pomnikomanii” tych czasów jest to fenomen – nie tylko ze względu na liczbę, lecz także z powodu znaczenia dla nowoczesnej architektury. Ze względu na brak ustalonych konwencji architektura pomników stała się bowiem obszarem eksperymentów z nowymi formami, które uważano z biegiem czasu coraz bardziej za odpowiednie do wyrażania zmitologizowanego obrazu kanclerza jako „patrona” nowoczesnych Niemiec. /

/ Nearly two hundred architectural monuments to Chancellor Otto von Bismarck were built in Germany at the turn of the 19th and 20th centuries. Even against the backdrop of the monument-building movement at the time, this phenomenon is unique - not only because of the number, but also because of its importance for modern architecture. Due to the lack of established conventions, the architecture of monuments became a field of experimentation with new forms, which over time were considered appropriate to the expressed mythologized image of the chancellor as the "patron" of modern Germany.

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

Radosław Walkiewicz

(Narodowy Instytut Dziedzictwa, Pracownia Terenowa w Szczecinie)

Pałace i dwory należące do rodu Bismarcków na obszarze wschodniej części historycznego Pomorza Zachodniego / Palaces and manors belonging to the Bismarck family in the eastern part of historic Western Pomerania

Analiza architektoniczna zachowanych siedzib szlacheckich w Warcinie, Kulicach, Konarzewie oraz Płotach na tle innych rezydencji szlacheckich na Pomorzu i w Europie. W wystąpieniu omówiona będzie stylistyka, oraz przekształcenia budowlane zachowanych zabytków, dokonane na przestrzeni wieków.

Zbigniew Sobisz

(Instytut Biologii i Nauk o Ziemi, Akademia Pomorska w Słupsku)

Flora naczyniowa założen dworsko-parkowych i zieleni wysokiej związanych z rodziną von Bismarck na Pomorzu / Vascular flora of manor-park and high-green areas connected with the Bismarck family in Pomerania

Praca przedstawia stan zachowania 9 założen dworsko-parkowych i 2 cmentarzy objętych ochroną zabytkową i ewidencją konserwatorską związanych z rodziną von Bismarck. Parki powstały na przełomie XIX/XX wieku i zasługują na uwagę nie tylko ze względu na dobrze zachowaną infrastrukturę i architekturę parkową, ale również na udział interesującej dendroflory i gatunków zielnych. Badania terenowe prowadzono na terenie parków: Barnowiec, Jarchlino, Konarzewo, Kulice, Łosośnica, Płoty, Warcino, Wiatrołom, Żelice. Ponadto badania prowadzono również na terenie cmentarza w Osowie i Warcinie.

*Na terenie parków i cmentarzy zaobserwowano wiele cennych gatunków i odmian drzew i krzewów. Na podkreślenie zasługuje fakt występowania dobrze zachowanych alei i szpalerów. Na uwagę zasługują aleja lip drobnolistnych *Tilia cordata* prowadząca z Warcina do Osowa licząca 360 drzew oraz aleje grabowa i dębowa w Kulicach.*

*Wiele okazów drzew posiada pomnikowe rozmiary, niektóre przekraczają 400 cm obwodu na wysokości pierśnicy (130 cm od podstawy drzewa). Do takich należy dąb szypułkowy *Quercus robur* w Konarzewie o obwodzie 520 cm, jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* w Barnowcu o obwodach 540 i 460 cm oraz buk pospolity *Fagus sylvatica* w Wiatrołomie o obwodzie 420 cm. Z gatunków zielnych podlegających ochronie prawnej na uwagę zasługuje lilia złotogłów *Lilium martagon* w parku w Konarzewie i kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* w parku w Warcinie.*

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

Bartosz Wójcik

(Instytut Literatury i Nowych Mediów, Uniwersytet Szczeciński)

Literackie obrazy Ottona von Bismarcka na Pomorzu / Literary images of Otto von Bismarck in Pomerania

Postać Ottona von Bismarcka funkcjonuje co najmniej od drugiej połowy XIX wieku w obiegu piśmienniczym o różnym stopniu fikcjonalności. W odniesieniu do Pomorza można ją odnaleźć w licznych formach literackich: w przekazach o charakterze ludowym, tekstach publicystycznych, beletrystycznych czy lirycznych. Zwraça uwagę wnioskowanie symboliczne z wydarzeń przeszłych, reflektowanych na terażniejszość i przyszłość kolejnych narratorów i czytelników. Zacierając granicę pomiędzy sferą *res factae* oraz *res fictae* teksty te umożliwiały wielokrotne reaktualizacje mitu kultury, którym stawał się Bismarck.

Kacper Pencarski

(Instytut Historii i Politologii, Akademia Pomorska w Słupsku)

Otto von Bismarck w świetle regionalnych historyczno-publicystycznych czasopism „Aus der Heimat” i „Heimat-Beilage” (1929-1933) / Otto von Bismarck in the light of the regional historical magazines „Aus der Heimat” and „Heimat-Beilage” (1929-1933)

Wystąpienie związane będzie z przedstawieniem Otta von Bismarcka w darłowsko-sławieńskich czasopismach „Aus der Heimat” i „Heimat-Beilage” w latach 1929-1933, w szczególności w kontekście mitów i niezgodności historycznych, jakie znalazły się w licznych tekstach. Jest to interesujące z uwagi na fakt, iż w Otto von Bismarck związał się z ziemią sławieńską (a następnie miasteczką) poprzez nabycie dóbr rycerskich w Warcinie (Vartin). Autorzy tekstów, opartych wprawdzie na solidnej podstawie źródłowej, zdecydowali się jednakże na przedstawienie postaci von Bismarcka i jego dokonań w sposób nieco mityczny.

Tomasz Ślepowroński

(Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński)

Miejsce Prus i Ottona von Bismarcka w historiografii NRD na tle zmian polityki historycznej SED / The place of Prussia and Otto von Bismarck in GDR historiography on the background of the changes in the history politics of the SED

Przeszłość i nauka o niej w państwie wschodniemieckim miały szczególne znaczenie, gdyż odpowiednie jej zaprezentowanie prowadzić miało do budowy podstaw legitymizujących władze NRD w oparciu o historię. Dlatego od początku istnienia tego państwa, SED kładła duży nacisk na przekształcenie, mającej długą i bogatą tradycję, niemieckiej nauki historycznej

w narzędzie, mogące sprostać pokładanym w niej nadziejom. Służyła temu zarówno denazyfikacja, dokonująca odbrunatnienia cechu, wyjazdy historyków z SBZ, którym nie odpowiadał kierunek zmian inspirowanych przez ZSRR i wykonywanych przez niemieckich komunistów, jak i stopniowe kształtowanie nowych kadr, oddanych wizji materializmu historycznego, kształconych w innym duchu niż dotychczasowe burżuazyjne elity. Metodologia marksistowska, wzorem nauki radzieckiej, została przyjęta za jedyne obowiązującą, a czystości doktryny w dziejopisarstwie miały strzec wysokie gremia SED, na czele z sekretarzem generalnym ZK. Nie oznacza to, że kształtowana przez te gremia polityka historyczna nie podlegała zmianom i zwrotom. Odpowiadały one kolejnym fazom rozwoju SBZ/NRD i historycy mieli do spełnienia określone role. Elementem tych zmian było też różne postrzeganie państwa pruskiego, jego władców i polityków w tym Ottona von Bismarcka. Początkowo w podano Prusy całkowicie negatywnemu osądowi, uznając je za centrum niemieckich sił reakcyjnych i militarystycznych, a żelazny kanclerz stawiany był w jednej linii w polityki Berlina stając się obok Fryderyka II protoplastą Adolfa Hitlera. Potrzeby polityczne SED polegające poszerzaniu fundamentów historycznych, na których można by budować poczucie tożsamości obywateli NRD, spowodowały, że na przełomie lat 60. i 70. XX w. obraz Prus zaczął podlegać stopniowej ewolucji, a historycy uzyskali możliwość na zbudowanie bardziej zniuansowanej narracji. W ostatniej dekadzie istnienia NRD ukazały się dwie wielkie monografie poświęcone Fryderykowi II i Ottonowi von Bismarckowi, w których wizerunek tych postaci nie był kreślony jedynie w czarnych barwach. Abstrahując od uwarunkowań bieżącej polityki SED, fundamentalnym ograniczeniem historiografii wschodniemieckiej było jednak oparcie się o ideologię materializmu historycznego. Negując rolę jednostki w historii, z powodów metodologicznych, nie umożliwiało to pełnego rozwoju biografistyki.

Agnieszka Szudarek

(Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński)

Przedstawiciele rodu von Bismarck w lokalnych elitach władzy Prowincji Pomorskiej na przełomie XIX i XX wieku / Representatives of the Bismarck family in the local power elite of the Pomeranian Province at the turn of the 20th century

Przedstawiciele kolejnych pokoleń rodu von Bismarck do początku XX wieku rozszerzali swoje posiadłości w Prowincji Pomorskiej. Obejmowały one różnej wielkości kompleksy dóbr w okolicach Nowogardu, Greifswaldu, Płot i Słupska, przejmowane najczęściej poprzez małżeństwa. Celem artykułu jest analiza ścieżek edukacyjnych i zawodowych męskich przedstawicieli rodu i odpowiedź na pytanie, czy wpisywały się one w ówczesne szlacheckie wzorce karier biurokratyczno-politycznych oraz czy bliższe lub dalsze pokrewieństwo z kanclerzem Otto von Bismarckiem mogło mieć wpływ na ich przebieg. Ustalenia te pozwolą

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

określić jaką rolę Bismarckowie odgrywali w pomorskich elitach, czy stanowili zaplecze polityczne dla Żelaznego Kanclerza oraz czy po 1890 roku utrzymali swoje ewentualne wpływy. Badaniami genealogiczno-biograficznymi zostali objęci potomkowie Żelaznego Kanclerza i jego brata Bernharda oraz ich kuzyna Theodora, który zapoczątkował boczną linię von Bismarcków z Schönhausen, tj. hrabiowską linię von Bismarck-Bohlen z Karlsburga koło Greifswaldu.

Paweł Migdalski

(Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński)

Pomorscy Bismarckowie w aktach polskich tajnych służb / The Pomeranian Bismarcks in the files of the Polish secret service

Referat omawia zainteresowanie polskich tajnych służb rodziną Bismarcków. Zainteresowanie nią wynikało z zajmowania przez przedstawicieli tej rodziny ważnych pozycji w strukturach istniejących w Niemczech Zachodnich organizacji ziomkowskich, które były poddane pewnej kontroli, jako organizacje rewizjonistyczne, mające na celu zmianę polskiej granicy zachodniej. Drugą przyczyną tego zainteresowania były przyjazdy przedstawicieli tej rodziny na Pomorze.

Jörg Hackmann

(Instytut Historyczny; MOBI, Uniwersytet Szczeciński)

Bismarckowie i Pomorze po 1945 r. – pamięć i dziedzictwo / Bismarcks and Pomerania after 1945 - memory and heritage

Prezentacja skupi się na dwóch politycznych przedstawicielach rodziny Bismarcków, którzy byli blisko związani z majątkami w okolicach Nowogardu: braciach Klausie (1912-1997) i Philippie (1913-2006). Po 1945 roku reprezentowali oni w Niemczech Zachodnich dwa rozbieżne sposoby odnoszenia się do swoich pomorskich tradycji - Klaus był jednym z prekursorów pojednania polsko-niemieckiego w ramach środowisk protestanckich i socjaldemokratycznych, Philipp natomiast przez dziesięciolecia był referentem pomorskiej organizacji wypędzonych, ale również poszukiwał dróg do porozumienia polsko-niemieckiego.

The presentation will focus on two political representatives of the Bismarck family, who were closely connected to the estates in the vicinity of Nowogard: the brothers Klaus (1912-1997) and Philipp (1913-2006). After 1945 they represented two diverging ways in West-Germany how to refer to their Pomeranian traditions – Klaus was one of the forerunners of German-Polish reconciliation within the protestant and social-democratic milieu, Philipp instead was

Interreg
Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Polska

Mare - Pomerania - Confinium

the speaker of the Pomeranian expellee organization for decades, but was also seeking ways towards a German-Polish understanding.

Achim Engelberg

(Berlin)

Die Bismarcks – Ost-West-Passagen zwischen Biarritz und Poltawa (Od Biarritz po Poltawę – Bismarckowie między Wschodem i Zachodem / The Bismarcks - East-West Passages between Biarritz and Poltava)

Mit dem Kanzler und Reichsgründer Otto von Bismarck (1815-1898) brachten die Bismarcks einen Politiker von weltgeschichtlichen Format hervor. An ausgewählten Vertreter jenes alten Adelsgeschlecht kann man die deutsche und europäische Geschichte politisch, gesellschaftlich und kulturell darstellen bis hin in die jüngste Vergangenheit. Auf Grundlage des mit seinem Vater Ernst Engelberg (1909-2010) geschriebenen Buch "Die Bismarcks. Eine preussische Familiensaga vom Mittelalter bis heute" (2010) und einer Passage des neu edierten Standardwerks "Bismarck. Sturm über Europa" (2014) setzt Achim Engelberg Schlaglichter, die unsere vom Krieg in und um die Ukraine geprägten Gegenwart erhellen.

With the chancellor and founder of the German Empire Otto von Bismarck (1815-1898), the Bismarcks produced a politician of world-historical stature. Selected representatives of this old noble family can be used to illustrate German and European history politically, socially and culturally, right up to the recent past. Based on the book written with his father Ernst Engelberg (1909-2010), "Die Bismarcks. A Prussian Family Saga from the Middle Ages to the Present" (2010) and a passage from the newly edited standard work "Bismarck. Storm over Europe" (2014), Achim Engelberg sets highlights that illuminate our present, which is shaped by the war in and around Ukraine.

